

AGNIESZKA SŁUPIANEK-WINKOWSKA
Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
ORCID 0000-0002-8674-4179

DOI: 10.4467/26578646ZKNT.23.004.18886

ZESZYTY
KALISKIEGO TOWARZYSTWA
PRZYJACIÓŁ NAUK NR 23
STUDIA HISTORYCZNE
KALISZ 2023
ISSN 1426-6547

KILKA UWAG O SPECYFICE BADAŃ NAD HISTORIĄ KOBIET ZIEMI PLESZEWSKIEJ NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU ORAZ W DOBIE II RP

HISTORIA KOBIET CZY HERSTORIA? BADANIA NAD PRZESZŁOŚCIĄ KOBIET

Pisać historię kobiet, to przerwać okrywające je milczenie. Skąd się ono wzięło? A przede wszystkim: Czy kobiety mają tylko jedną historię? [...] Zależy jaki sens nadaje się słowu „historia”. Historia to to, co się dzieje, ciąg wydarzeń, zmian – rewolucyjnych i ewolucyjnych – splot dziejów tworzących losy społeczeństw. Ale to także relacja o tych sprawach [...] Kobiety przez długi czas pozostawały poza ową relacją, jak gdyby – skazane na reprodukcję, o której się nie opowiada – trwały poza czasem, a w każdym razie poza nurtem wydarzeń, pogrążone w otchłani milczenia. Nie pozostają w tym obszarze zupełnie same. Są częścią całego kontynentu ludzkich istnień zatopionych w morzu zapomnienia¹.

Słowa francuskiej historyczki, jednej z pionierek badań nad dziejami kobiet, Michelle Perrot, pomimo upływu czasu oraz różnorodności i modyfikacji w zakresie prac badawczych tego tematu, nie straciły na swojej aktualności. Historia kobiet, podobnie jak historia publiczna, historia mówiona, historia wizualna oraz studia gender reprezentuje nowe podejście w nauce historii². W Polsce ta młoda subdyscyplina w obrębie nauk historycznych może być rozumiana ambivalentnie. W historiografii wyodrębnić możemy zasadniczo dwa nurty polskich badań nad przeszłością kobiet. Dobrochna Kałwa wyróżnia klasyczną historiografię akademicką i historiografię feministyczną zw. insurekcyjną (feministyczną humanistykę historyczną). Według naukowczynie w klasycznym ujęciu dostrzec można swoistą ortodoksję metodologiczną, charakteryzującą się przestrzeganiem standardów warsztatowych, ignorowaniu teorii feminizmu oraz biernością wobec

¹ Michelle Perrot, *Moja historia kobiet*, przeł. Marta Szafrąńska-Brandt, (Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 2009), 11-12.

² Ewa Solska, „Specyfika i granice myślenia naukowego”, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, (Warszawa: PWN, 2022), 64-65.

metodologicznej innowacyjności³. Z kolei zdaniem Krzysztofa A. Makowskiego bardziej adekwatny byłby podział uwarunkowany generacyjnie, na historiografię tradycyjną (nie odwołującą się do bazy teoretycznej) oraz nowoczesną (korzystającą z dorobku innych dyscyplin i innowacji w zakresie metodologicznym)⁴. Teresa Kulak dostrzegając niejednoznaczne rozumienie historii kobiet w Polsce, podkreśla, iż prace dotyczące przeszłości kobiet cechują się zróżnicowaną problematyką i umieszczone są na różnych poziomach naukowego obrazowania społecznej autonomii kobiet, a także procesu ich włączenia w sferę publiczną. Współcześnie próbuje się zrealizować postulat „uobecniania” kobiet w historii narodowej i powszechnej na innych niż dotychczas zasadach. Ich biografie powinny być tworzone z uwzględnieniem gruntownej rewizji dotychczasowego dziejopisarstwa⁵. Warto zauważyć, iż inicjatorką badań historii kobiet w Polsce w latach 30. ubiegłego wieku była Łucja Charewiczowa, badaczka historii społecznej i historii kultury. Uzasadniała ona pisanie historii kobiet jako tematu o wielkiej przyszłości, który przyniesie ważną korektę historii. Ponadto, w równoległym czasie, członkinie stowarzyszenia *Śłużba Obywatelska* utworzyły własną serię wydawniczą *Życiorysy zasłużonych Polek*, natomiast pod koniec dwudziestolecia międzywojennego zostały wydane cenne naukowe opracowania Jana Hulewicza dotyczące wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w XIX w.⁶ Kontynuacja badań w tej tematyce nastąpiła dopiero w III Rzeczpospolitej, gdy zainteresowanie przeszłością przedstawicielek płci żeńskiej pojawiło się niemal we wszystkich środowiskach badawczych w skali kraju⁷.

Klasyczne ujęcie historiograficzne, głównie męskocentryczne, eksponuje przede wszystkim losy i doświadczenia mężczyzn, kreując uniwersalną opowieść o przeszłości tylko z jednej perspektywy. Niezwykle istotne dla badań nad kobietą przeszłością okazały się zmiany w obrębie historii jako dyscyplinie naukowej, których prekursorami byli francuscy historycy Szkoły Annales, Marc Bloch oraz Lucien Febvre. Ich program radykalnej reformy badań historycznych postulował zerwanie z dominacją historii politycznej poprzez włączenie badań nad społeczeństwem. W proponowanym przez nich nowym ujęciu historii to-

³ Dobrochna Kałwa, „Historia kobiet – kilka uwag metodologicznych”, w: *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. Krzysztof A. Makowski, (Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2014), 13-27.

⁴ Krzysztof A. Makowski, „Garść refleksji na temat przeglądu stanu badań nad dziejami kobiet w Polsce i kształtu przyszłej syntezy”, w: *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. Krzysztof A. Makowski, (Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2014), 181-182.

⁵ Teresa Kulak, „Uwagi o rozwoju badań nad przeszłością kobiet polskich w XIX i XX w.”, w: *Historia kobiet czy historie kobiet*, red. Ewa Chabros, Agnieszka Klarman, (Wrocław-Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2019), 17.

⁶ Tamże, 19.

⁷ Tamże, 20.

talnej jest miejsce na historię gospodarczą, historię społeczną, antropologię historyczną, historię mentalności i geografii historyczną⁸. Wspomniane zmiany, a także ruch praw człowieka z lat sześćdziesiątych XX w. i druga fala feminizmu przyczyniły się do zainteresowania kobietą jako świadkiem minionych zdarzeń. Do tego czasu kobieta była ona „niewidzialna” w historii, pomijano ją w kreowaniu obrazu dziejów ludzkości, zwracając w ten sposób uwagę tylko na mężczyzn jako uczestników wydarzeń, zasługujących na utrwalenie⁹. Jak podkreśla A. Nikliborc:

Kobiece studia historyczne czerpią teoretycznie i metodologicznie ze Szkoły Annales. Zakres tematyczny tej subdyscypliny obejmuje studia nad ewolucją rodziny i macierzyństwa, kobiecą pracą, udziałem kobiet w polityce, opresją wobec kobiet czy kobiecymi strategiami umożliwiającymi adaptację do patriarchy¹⁰.

W związku z rozwojem ruchu feministycznego, zaczęto podważać reprezentatywność historii, uważanej za powszechną, marginalizującą wydarzenia, czynniki i miejsca kluczowe dla połowy populacji. Sformułowano wówczas zarzuty dotyczące sposobu gromadzenia, analizy i opisu źródeł, koncepcji i podstaw metodologicznych i organizacyjnych historiografii. W ten sposób w latach 70. XX w. zaczęła rozwijać się historia kobiet czy też historia kobieca¹¹. Justyna Górny zauważa, iż:

pierwsze badania z zakresu historii kobiet w sposób nieuchronny polegały na najoczywistszych, wręcz pozytywistycznych działaniach, pozwalających poszerzyć wiedzę o życiu kobiet w minionych epokach [...] Działania te pozwoliły nie tylko stworzyć bazę dla dalszych badań, ale miały korzystny ideologiczny „efekt uboczny”: pomogły obalić wielokrotnie wysuwany przeciwko historii kobiecej argument, jakoby nie dało się jej uprawiać z powodu nieobecności kobiet w źródłach¹².

---

⁸ Agnieszka Nikliborc, „Nieodkryte historie życia polskich kobiet. Teoretyczne i metodologiczne znaczenie kobiecych biografii dla gender studies”, w: *Kalejdoskop genderowy: w drodze do poznania płci społeczno-kulturowej w Polsce*, red. Krystyna Słany, Beata Kowalska, Magdalena Ślusarczyk, (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011), 81.

⁹ Tamże. Zob.: Joan Wallach Scott, „The problem of Invisiblity”, w: *Retrieving Women's History: Changing Perceptions of the Role of Women in Politics and Society*, red. S.J. Kleinberg, (London Paris: Berg/Unesco, 1988), 5-29.

¹⁰ Nikliborc, „Nieodkryte”, 82.

¹¹ Justyna Górny, „Historia kobieca czy historia płci? Badania Karin Hausen nad dziejami porządku płci”, *Porównania. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym* 8 (2011), 62-63.

¹² Tamże.

Połowa lat 80. XX w. to czas narodzin historii gender (historia płci)¹³, będącej katalizatorem zmian procesów badawczych nad historią kobiet. Przeniesienie akcentu z kobiety jako biologicznej jednostki na społecznie ukształtowaną płciową tożsamość przyczyniło się do poszerzenia pola badań i włączenie do tego obszaru również kategorii męskiej tożsamości¹⁴. Jak wyjaśnia D. Kałwa, w nurcie klasycznym kobiety traktowane są jako grupa naturalna. W takim rozumieniu płeć nie ulega zmianie, zatem nie jest przedmiotem analizy historycznej. Dlatego też praktyka badawcza klasycznej historii kobiet koncentruje się na poszerzaniu stanu wiedzy o przeszłości tej płci. Próbuje się dokonać jej rekonstrukcji faktograficznej, analizy znanych, na nowo odkrytych źródeł, by włączyć je w ramy klasycznej historiografii. Stosując takie podejście badawcze nie dąży się do zakwestionowania dotychczasowych ustaleń i interpretacji¹⁵. Ewa Domańska analizując zwroty badawcze w historii i innych naukach humanistycznych¹⁶ podkreśla, iż postmodernizm stanowił przyczynę epistemologicznego kryzysu w historii w zakresie zrozumienia podmiotów poznania historycznego oraz poznania i przedstawienia przeszłości jako uniwersalnej historii ludzkiej¹⁷. Postmodernizm preferował bowiem podejście konstruktywistyczne, skoncentrowane na analizach sposobów prezentacji rzeczywistości i przeszłości poprzez badanie płci społeczno-kulturowej. Postrzegając kobiety jako sprawcze podmioty historii, płeć społeczno-kulturowa awansowała na stanowisko najważniejszej kategorii w historycznym procesie badawczym¹⁸.

¹³ Rozkwit studiów genderowych nastąpił w latach 90. XX wieku. Przyczyniła się do tego publikacja Judith Butler *Uwikłani w płeć*. Amerykańska filozofka feministyczna zakwestionowała istnienie prostego podziału na płeć biologiczną i kulturową, wprowadzając pojęcie performatywności płci. Zob.: Judith Butler, *Uwikłani w płeć. Feminizm i polityka tożsamości*, przeł. Karolina Krasuska, (Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2008).

¹⁴ Nikliborc, „Nieodkryte”, 82.

¹⁵ Kałwa, „Historia kobiet”, 17-18.

¹⁶ „Zwrot badawczy - zmiana kierunku, orientacji czy przesunięcie w zainteresowaniach badawczych, które sygnalizuje skupienie się badaczy na (zazwyczaj) awangardowych (nadających ton aktualnie toczącym się w międzynarodowej akademii dyskusjom) tendencjach, tematach czy problemach badawczych, nowych teoriach i związanych z nimi wyzwaniach metodologicznych, które manifestują głębokie przewartościowania w fundamentach, na którym opiera się dyscyplina. Zwroty spełniają funkcje drogowskazów, które pojawiają się w krajobrazie naukowym i wskazują kierunki badań. W wyniku ich działaniach na obrzeżach tworzą się transdyscyplinarne, a często i transdziedzinowe pola innowacyjnych badań oferujących nowy słownik pojęć i kategorii analitycznych oraz nowe perspektywy badawcze. Adaptacja zwrotów manifestuje żywotność dyscypliny; otwartość i potencjał do poszerzenia jej problematyki, teorii i metod”. Zob.: Ewa Domańska, „Zwroty badawcze w historii i innych naukach humanistycznych”, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, (Warszawa: PWN, 2022), 221-222.

¹⁷ Tamże, 224.

¹⁸ Tamże; Dobrochna Kałwa, „W stronę historii gender”, *Rocznik Antropologii Historii* 2 (2014), 7-10.

Zdaniem Gerdy Lerner, powstanie syntezy męskiej i kobiecej przeszłości jest możliwe tylko wówczas, gdy studia nad dziejami kobiet przejdą przez następujące etapy: kompensacji, kontrybucji i rekonstrukcji¹⁹. Historia kompensacyjna obejmuje bezkrytyczne, opisowe badania nad biografiami „wybitnych” czy „ważnych” kobiet. W ujęciu klasycznej historiografii w poczet takich postaci wpisują się królowa Jadwiga, Emilia Plater oraz Maria Skłodowska-Curie, które zdecydowały się wejść w przestrzeń zarezerwowaną wówczas wyłącznie dla mężczyzn tj. w świat polityki, wojny i nauki. Etap kompensacji to zaledwie pierwsze z działań budujących kobiecą genealogię, ale nie wystarczające. Ograniczając się tylko do badań wybitnych postaci kobiecych, powieliła się nadal stereotypową, androcentryczną wizję przeszłości. Historia kontrybucyjna podkreśla kobiecego współdziałal, status i opresję w męskim społeczeństwie. Jednakże stanowi ona nadal próbę wmontowania kobiecej przeszłości w męską historię. Dlatego też niezbędnym etapem jest dokonanie rekonstrukcji, polegającej z jednej strony na redefinicji historycznych kategorii i pojęcia historycznej istotności, z drugiej strony na analizie źródeł historycznych do tej pory „zaniedbanych” np. dokumentów osobistych²⁰.

Przyglądając się badaniom nad dziejami kobiet, warto pochylić się przez chwilę na terminologią, wynikającą z postulatów zmian w historiografii klasycznej. Obecnie w Polsce coraz częściej pojawia się słowo „herstoria” jako utarta już formuła żargonu naukowego i języka popularnych publikacji anglojęzycznych, nadal niosące za sobą spory ładunek emocji²¹. Termin „herstory” oznaczający historię z kobiecego punktu widzenia pojawił się na wydziałach filologicznych i literaturoznawczych europejskich i amerykańskich uniwersytetów w późnych latach 60. XX wieku. Polegał na grze słów: herstory („jej historia”) w opozycji do history („jego historia”). Nie w każdym języku ta gra słów sprawdza się dobrze, jednak piśmiennictwo naukowe na całym świecie przyjęło wersję anglojęzyczną do opisywania i analizowania roli kobiet w dziejach, uważając herstorię za nowy nurt badań oraz nowe narzędzie badawcze. W Polsce termin herstoria zaczęto stosować zarówno w projektach naukowych, jak również w przedsięwzięciach popularyzatorskich i artystycznych. Jak podkreśla Małgorzata Tkacz-Janik herstoria stanowi próbę rekonstrukcji historii poprzez włączenie opowieści kobiet do równoważnej narracji historycznej²². Nie zapominając o dziedzictwie Herodota i greckiej etymologii słowa „historia”, oznaczającego badanie, dochodzenie

¹⁹ Tamże, 83; Zob.: Gerda Lerner, „Placing Women in History: Definitions and Challenges”, w: *Feminist Studies* 3 (1975): 5-14.

²⁰ Nikliborc, „Nieodkryte”, 83-84.

²¹ Lucyna Marzec, „Herstoria żywa, nie tylko jedna, nie zawsze prawdziwa”, *Czas kultury* 5 (2010): 35.

²² Zob.: Małgorzata Tkacz-Janik, *Zeszyt do herstorii dla początkujących*, (Katowice: Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, b.dw.), 3.

do wiedzy lub też wiedzę zdobytą poprzez badanie, należy jednak zauważyć, że pojęcie to nacechowane jest głębokim androcentryzmem. Lucyna Marzec wyjaśnia to w następujący sposób:

Radosna gra językowa obnaża gorzką prawdę. Historię tworzyli mężczyźni, historię mężczyźni spisywali [...] Zagłębiając się w przyszłe dzieje czy nawet studiując historię, trudno nie dojść do wniosku, że życie od wieków toczyło się wokół mężczyzn, polityki międzynarodowej, opierającej się na konfliktach władzy świeckiej z kościelną i ścierających się interesach państw ościennych, które to zawsze prowadziły do kolejnych wojen... Ewentualnie co pewien czas znaczenie dla dziejów ludzkości miało jakieś odkrycie [...] Stąd też ironicznie przekształcenie history w history i postulat przejrzenia starych paradygmatów pisania o przeszłości (i teraźniejszości) oraz rewizji kanonu. Stąd też pojawienie się herstorii, jej opowieści: wizji takiej narracji o dawnych dziejach, w której ważkim punktem odniesienia, jeżeli nie centrum, będą kobiety i ich sprawy²³.

Warto dodać, iż pierwszą pisarką, która przedstawiła relatywność i wieloznaczność pisarstwa historycznego, a także uświadomiła jak wszelkie sprawy kobiece stanowią największą lukę w historii, była Virginia Woolf²⁴. Wyszczególniając definicję historii jako właściwej nauce o czasie, widzianym przez pryzmat doświadczenia jednostki i zbiorowości²⁵, trzeba tę lukę uzupełnić, również z perspektywy historii „małych ojczyzn”. Dla mnie takim obszarem jest ziemia pleszewska.

MIEJSCE KOBIET W LOKALNEJ HISTORIOGRAFII

Teren powiatu pleszewskiego, jego różne aspekty historyczne, doczekały się licznych publikacji, głównie popularnonaukowych, ale także stricte naukowych. Warto jednak zauważyć, iż nie dotyczy to wszystkich gmin wchodzących w jego skład. Dopiero w ostatnich latach badaniami zostały objęte tereny dawnego zaboru rosyjskiego, czyli obszar za rzeką Prosną (gmina Chocz i Gizałki). Liczne publikacje dotyczące Pleszewa i okolic wydaje Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne wraz z Muzeum Regionalnym w Pleszewie, prężną akcją wydawniczą prowadzi też Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy. Ważną rolę w krzewieniu regionalizmu odgrywają także miejskie i gminne ośrodki kultury. Na terenie powiatu pleszewskiego zlokalizowanych jest 7 tego typu instytucji samorządowych. Przykładem jednej z nich może być Gołuchowskie Centrum Kultury „Zamek”, z siedzibą w Gołuchowie, które wraz z samorządem gminy Gołuchów aktywnie

²³ Marzec, „Herstoria”, 35-36.

²⁴ Tamże, 39; Zob.: Virginia Woolf, *Własny pokój*, tłum. Agnieszka Graff, (Warszawa: Osnova, 2019).

²⁵ Solska, „Specyfika”, 69.

prowadzi akcję wydawniczą. Do tej pory drukiem ukazały się liczne materiały promocyjne, jak również pozycje popularnonaukowe, promujące dziedzictwo kulturowe gminy Gołuchów. Zebranie dziejów wsi, począwszy od pradziejów aż do czasów współczesnych, i zaprezentowanie ich w formie wydawnictwa popularnonaukowego, jest zdecydowanie działaniem unikatowym i innowacyjnym Samorządu Gminy Gołuchów²⁶.

Badając dzieje wielkopolskich wsi naszego mikroregionu coraz bardziej odczuwałam pewnego rodzaju niedosyt wiedzy dotyczącej przeszłości kobiet. Stał się on asumptem do podjęcia badań nad dziejami kobiet mej małej ojczyzny. Przyjęty przeze mnie zakres chronologiczny obejmuje istotny dla kobiecej działalności schyłek wieku XIX oraz początek ubiegłego stulecia, włącznie z okresem II Rzeczypospolitej Polskiej. Prowadzone badania obejmują historię kobiet pochodzenia polskiego, których aktywność wpisuje się w obszar ziemi pleszewskiej²⁷. W szerokiej palecie dotychczasowych prac badawczych dotyczących dziejów szeroko rozumianej ziemi pleszewskiej z interesującego mnie okresu historycznego, oprócz kilku sylwetek pojawiających się na kartach opracowań regionalnych, nie odnajdziemy żadnej pozycji naukowej bądź popularnonaukowej, omawiającej w sposób szczegółowy i wyczerpujący tę tematykę²⁸. Egzemplifikując, pomimo zauważenia przez mężczyzn roli kobiet w procesie odzyskania niepodległości, nie znalazły one odpowiedniego miejsca, będącego uhonorowaniem ich zasług w lokalnej historiografii²⁹. Ks. Kazimierz Niesiołowski opracowując *Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa* zaznaczył, iż pominął osoby żyjące.

Odnosi się to zwłaszcza do kobiet, które pod względem gorliwości w pracy ideowej, nie ustępowały mężczyznom, licznie może nawet przeważały, choć rzadziej wysuwały się na kierownicze stanowiska³⁰.

²⁶ Agnieszka Słupianek-Winkowska, „Działalność Gołuchowskiego Centrum Kultury Zamek jako przykład wspierania regionalizmu w środowisku lokalnym”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, 22 (2022).

²⁷ Prowadzone przez mnie kwerendy archiwalne i będące ich niezbędnym dopełnieniem badania terenowe obejmują swym zasięgiem terytorialnym obszar obecnego powiatu pleszewskiego, składającego się z następujących gmin: Pleszew, Gołuchów, Czermin, Dobrzyca, Chocz i Gizatki. Na przełomie XIX i XX wieku ziemie te leżały w dwóch różnych zaborach.

²⁸ Agnieszka Słupianek-Winkowska, *Historia i herstorie naszych małych ojczyzn w świetle badań na obszarze ziemi pleszewskiej (doświadczenia osobiste)*, przygotowane do druku publikacji pokonferencyjnej nt. „Regionalizm w dobie przyspieszenia technologicznego, politycznego i społecznego”. Konferencja miała miejsce w Koszalinie w dniach 16-18 marca 2023 roku.

²⁹ Agnieszka Słupianek-Winkowska, *Różne formy zaangażowania kobiet w odzyskanie niepodległości na przykładzie odkrytych herstori z ziemi pleszewskiej*, przygotowane do druku publikacji konferencyjnej poświęconej aktywności kobiet w latach 1831-1923.

³⁰ Kazimierz Niesiołowski, ks., *Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa*, (Pleszew: Nakładem autora. Czcionkami drukarni Kazimierza Sieradzkiego Pleszew, 1938), 102.

Wśród niemal 40 napisanych przez pleszewskiego proboszcza biografii tylko 3 z nich ilustrowały przedstawicielki płci żeńskiej – Ludomię Likowską, Leokadię Bartczakową i Wiktorię ze Stefaniaków Bociąską³¹. W publikacji Andrzeja Gulczyńskiego *Sylwetki zasłużonych pleszewian z okresu pruskiej niewoli*³², a także w opracowaniu *W holdzie pleszewianom bohaterom niepodległości*, wydany pod redakcją Andrzeja Szymańskiego, wśród wielu biogramów odnajdziemy tylko jedną kobietę – Marię Radomską z d. Bociąską³³. Z kolei najistotniejsze informacje o Annie Suchockiej z Czekanowskich można odnaleźć w książce Jana Majewskiego *Apteka pod Orłem w Pleszewie*³⁴ oraz w artykule Elżbiety Suchockiej-Gajewskiej *Wspomnienia o moim domu rodzinnym w Pleszewie*³⁵, natomiast o Zofii z Ozdowskich 1o v. Plecińskiej, 2o v. Tadrzyńskiej w monografii Stanisława Ozdowskiego *W kręgu rodzinnym. Z dziejów rodziny Ozdowskich*³⁶. Trzeba jednak zauważyć, iż wymienione pozycje dotyczące Anny i Zofii są autorstwa członków rodziny tych pań. W pozostałych gminach powiatu pleszewskiego również brakuje szczegółowo opracowanych biografii kobiet, choć można wymienić kilka postaci, o których pamięć szczególnie w ostatnich latach jest intensywnie pielęgnowana. Przykładem w gminie Czermin może być Teofila z Woronieckich Chłapowska (Żegocin)³⁷ oraz Agnieszka z Lipskich Baranowska (Marszew)³⁸, w gminie Dobrzyca na uwagę zasługuje Antonina

³¹ Tamże, 95-100.

³² Andrzej Gulczyński, *Sylwetki zasłużonych pleszewian z okresu pruskiej niewoli*, (Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie, 1992). Anna Suchocka i Maria Radomska pojawiają się w publikacjach regionalnych. Postać Marii Radomskiej z d. Bociąskiej uhonorowana została w setną rocznicę strajku szkolnego dzieci pleszewskich. Zob.: *Amicus. Gazetka szkolna. Wydanie specjalne 1*, (Pleszew: Zespół Szkół Publicznych nr 3 w Pleszewie, 2002).

³³ *W holdzie pleszewianom bohaterom niepodległości*, red. Andrzej Szymański, (Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie, 2018).

³⁴ Jan Majewski, *Apteka pod Orłem w Pleszewie*, (Łódź: Wydawnictwo Bez Recepty: 2009).

³⁵ Elżbieta Suchocka-Gajewska, „Wspomnienia o moim domu rodzinnym w Pleszewie”, *Rocznik Pleszewski 2006* (2007).

³⁶ Stanisław Ozdowski, *W kręgu rodzinnym. Z dziejów rodziny Ozdowskich*, (Poznań: Drukarnia i Wydawnictwo PRODRUK, 2019). Zofia Plecińska tylko raz wspomniana w publikacji: Andrzej Gulczyński, *Kształtowanie się polskich organów władzy i administracji w powiecie pleszewskim w latach 1918-1919*, (Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie, 1988), 5.

³⁷ Magdalena Klakulak, *Żegocin. W tyglu historii i codzienności*, (Żegocin: Ośrodek Kultury w Żegocinie, 2010).

³⁸ Alicja Przybyszewska, *Agnieszka Baranowska*, w: *Wielkopolski Słownik Pisarek*, Agnieszka Baranowska | Wielkopolski Słownik Pisarek | Fandom, [dostęp: 01.07.2023]. *Broniszewice. Monografia historyczna*, red. Janina Włodarczyk-Żak, (Broniszewice: Stowarzyszenie na rzecz dzieci „Promyk w Broniszewicach, 2013), 190-194. Magdalena Piotrowska, „Agnieszka Baranowska”, w: *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej ziemi kaliskiej*, red. Hanna Tadeusiewicz, t. 1, (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo

Czarnecka³⁹, natomiast w gminie Gołuchów wyszczególnić możemy Izabellę z Czartoryskich Działyńską⁴⁰ oraz Marię Ludwikę z Krasieńskich Czartoryską⁴¹. Zdecydowanie trudniej odszukać ślady kobiecej aktywności za dawną granicą zaboru pruskiego tj. w gminie Chocz i Gizalki. Jedynie w miejscowości Obory upamiętniona została działalność Ireny Spychały z Szarzyńskich⁴². Wymienione bohaterki nie doczekały się do tej pory wielostronicowych pozycji książkowych, jednakże informacje o ich życiu i dokonaniach można znaleźć w formie artykułów, wzmianek w literaturze regionalnej, biogramów słownikowych, czy też w materiałach promocyjnych danej gminy.

Warto podkreślić, iż obszar powiatu pleszewskiego obfituje w nietuzinkowe herstorie. Ziemię tę od wieków zamieszkiwały kobiety przedsiębiorcze, samodzielnie prowadzące różnego rodzaju działalności gospodarcze, odważne, inteligentne, uzdolnione artystycznie i literacko, stawiające czoło wyzwaniom danej epoki. Kiedy przeniesiemy się w czasie do Pleszewa u progu nowożytności, odnajdziemy wyjątkową postać, choć przez lata pozostającą w cieniu historii. Anna z Tęczyńskich (1ov. Raciborska, 2ov. Kościelecka), zwana księżną raciborską lub panią pleszewską (ur. około 1488 r., zmarła między 1550 a 1552 r.) przez ponad dwadzieścia lat była jedyną samodzielną właścicielką Pleszewa, zarządczynią ogromnego majątku (w skład klucza pleszewskiego w czasach jej dziedziczenia wchodziły trzy miasta: Pleszew, Potarzyca i Raszków oraz dwadzieścia wsi)⁴³. Stała się ona patronką utworzonego w 2022 roku stowarzyszenia Klub Kobiet Ławka nr 4⁴⁴, dzięki którego działaniom upamiętniono tę postać. Dnia 26 lipca

---

Przyjaciół Nauk, 1998); Roman Wojcieszak, „Światła niewiasta z Marszewa”, *Południowo-Wielkopolska* 2 (1965).

³⁹ Katarzyna Podczaska, „Antonina Czarnecka (1885-1967). Z pomocą rannym żołnierzom”, w: *Udział ziemian Wielkopolski Południowo-Wschodniej w powstaniu 1918-1919 roku. Studia i materiały Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy*, t.4, red. Marek Jaeger, Katarzyna Podczaska, (Dobrzyca: Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy, 2018), 214-220.

⁴⁰ Andrzej Wędzki, *Działyńska Elżbieta zw. Izabellą*, w: *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t.3, red. Danuta Wańka, (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2007); Teresa Jakimowicz, *Elżbieta Działyńska*, w: *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981; Róża Kąsinowska, *Gołuchów. Rezydencja magnacka w świetle źródeł*, (Gołuchów: Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie), 2006.

⁴¹ Maria Weronika Knoch, *Sylwetki: Maria Ludwika Joanna Józefa z Krasieńskich Czartoryska (1883–1958)*, Kurpianka w wielkim świecie: SYLWETKI: Maria Ludwika Joanna Józefa z Krasieńskich Czartoryska (1883-1958), [online] kurpiankawielkimswiecie.pl, [dostęp: 27.09.2023].

⁴² Irena Spychała, w: *Cyfrowa Szkoła Wielkopol@2020, Irena Spychała – CSW2020*, [dostęp: 27.09.2023].

⁴³ Adam Kozak, *Pleszew w późnym średniowieczu i u progu epoki nowożytnej (koniec XIV–początek XVI wieku)*, (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2020), 121-132; Milena Stępiak, „Anna Tęczyńska i mieszkańcy Pleszewa w latach 1520-1550”, *Rocznik Pleszewski 2013* (2014): 164-183.

⁴⁴ Mateusz Halak, *Ławka nr 4*, Ławka numer 4 – Kultura u Podstaw, [dostęp: 27.09.2023].

2023 r. w ramach obchodów 740-lecia Pleszewa członkinie klubu zorganizowały uroczystość pn. *Imieniny Anny*, w czasie której m.in. odsłonięto ławkę w renesansowym stylu wraz z tabliczką, zawierającą skondensowane informacje o tej postaci historycznej, jej wizerunek wygenerowany przez AI oraz kod QR prowadzący do jej biogramu na Wikipedii. Przyglądając się pozycji kobiet w XV wieku należy zauważyć, iż pomimo wielu ograniczeń, wynikających z prawa magdeburskiego, w praktyce pleszewianki były uczestniczkami różnego rodzaju obrad sądowych, zawieranych transakcji, sesji rady bądź ławy miejskiej. Było to zjawisko rzadko spotykane w innych miastach Korony⁴⁵. Dużą aktywność kobiet w Pleszewie w XVIII w. zauważył też historyk Artur Makowski, prowadzący badania z zakresu życia codziennego mieszkańców Pleszewa w drugiej połowie XVIII w.⁴⁶ Na podanych przykładach z epoki nowożytnej wyraźnie widać, iż w tym rejonie kobiety odgrywały znaczącą rolę w życiu gospodarczym, przełamując w ten sposób stereotypowy wizerunek żony, matki, strażniczki ogniska domowego. Ich obecność w źródłach z tego okresu świadczy, iż pomimo ograniczeń prawnych, nie były wcale najbardziej milczącą częścią społeczeństwa⁴⁷. Być może właśnie w tych przykładach należy szukać korzeni kobiecego aktywizmu u schyłku XIX i początku XX w.

Moja praca skupia się na aktywności kobiecej w różnych jej aspektach. W poczet tej szeroko pojętej działalności wpisują się zarówno kobiety w regionie bardziej znane, jak również te ostatnio ocalone od zapomnienia, a także nauczycielki, których działalność edukacyjną łatwiej odnaleźć (w porównaniu z przedstawicielkami innych zawodów) ze względu na zachowany materiał źródłowy w postaci kronik szkolnych i dokumentacji szkolnej z okresu międzywojnia, wreszcie kobiety pozostające do tej pory zupełnie w cieniu: przedsiębiorczynie, naukowczynie, aktorki amatorki, chórzystki, artystki, społeczniczki – reprezentantki różnych stowarzyszeń m.in. sokolanki, harcerki, Młode Polki. Poznanie losów tych bohaterek, próba zarysowania ich biografii stanowi zaledwie jeden z etapów badawczych. Nie wystarczy bowiem tylko wypełnić lukę w lokalnej historii. Należy spojrzeć głębiej, by odpowiedzieć na pytanie: Dlaczego pomimo tak „solidnych korzeni” aktywność kobiet w tym regionie została przez badaczy marginalizowana? Tutaj potrzebna będzie wiwisekcja różnego rodzaju źródeł historycznych.

⁴⁵ Kozak, *Pleszew*, 164-165.

⁴⁶ Artur Makowski, *Życie codzienne mieszkańców Pleszewa w drugiej połowie XVIII wieku*, (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydawnictwo Miejskie Posnania, 2022), 35.

⁴⁷ Zob.: Anetta Głowacka-Penczyńska, *Kobieta w małych miastach Wielkopolski w drugiej połowie XVI wieku i w XVII wieku*, (Warszawa: Neriton, 2010); Maria Bogucka, *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*, (Warszawa: Wydawnictwo Trio, 2005).

NA ROZDROŻACH METODOLOGII HISTORII. W OBLICZU WYZWAŃ BADAWCZYCH NAD HERSTORIĄ ZIEMI PLESZEWSKIEJ

„Początek trzeciej dekady XXI w. stawia przed badającymi historię kobiet w Polsce nowe wyzwania”⁴⁸. Próba herstorycznej rekonstrukcji z perspektywy regionalnej jest sporym wyzwaniem. Szukając biografii i informacji o przeszłości kobiet w lokalnej historiografii, wyraźnie widać nie tylko liczne „białe plamy”, lecz również brak publikacji syntetyzującej rolę i znaczenie działalności tej płci w omawianym regionie. Uzmysławia to, jak niezwykle ważną kwestią jest ochrona dziedzictwa kobiet, do tej pory tak niedocenionych. Dlatego też praca badawcza w tym zakresie wymaga podjęcia wielu istotnych decyzji z punktu widzenia metodologicznego, musi pokonać pewne bariery i trudności. Michelle Perrot wyszczególnia 3 czynniki, utrudniające badaczce odkrywanie historii kobiet. Pierwszym z tych czynników jest tradycja, która gloryfikując dokonania w sferze publicznej, zdominowanej przez mężczyzn, nie pozwala na pokazanie sfery prywatnej kobiet. Następnym elementem jest milczenie źródeł (szczególnie teksty samych kobiet), ostatnim zaś milczenie relacji, w których kobiety się pojawiają lub charakteryzując ich sylwetki, powiela się stereotypy⁴⁹.

Ukazanie herstorii ziemi pleszewskiej wymagać będzie zastosowania nie tylko klasycznych metod badawczych. Po pierwsze, ponowna analiza znanych dotąd źródeł, takich jak chociażby Akta Miasta Pleszewa, dokumentacje szkolne oraz innych stowarzyszeń, akta kościelne, jest jednym z pierwszych i najważniejszych etapów zdobywania informacji, jednakże z pewnością nie będzie wystarczająca. Nie zawsze można odnaleźć ślady aktywności kobiecej w archiwach i muzeach. Czasem jedynym świadectwem życia i działalności kobiet są pozostałości w zbiorach rodzinnych. Dlatego też rozpoczęłam cykl spotkań dotyczących edukacji w zakresie herstorii ziemi pleszewskiej. Prowadzone przeze mnie prelekcje mają za cel zachęcić mieszkańców tego regionu do odkrywania herstorii własnych przodków. Badania terenowe są bowiem kluczowym dopełnieniem kwerend archiwalnych. Ponadto, istotne mogą okazać się badania prasoznawcze (i szerzej medioznawcze) połączone z wieloaspektową analizą ich treści⁵⁰. Oprócz wykorzystania artykułów pojawiających się na łamach prasy tradycyjnej (XIX – XX -wiecznej) takich jak np. *Młoda Polka*, *Gazeta Pleszewska*, *Orędownik Urzędowy Powiatów Krotoszyńskiego i Pleszewskiego*, *Południowa Wielkopolska*, warto byłoby zajrzeć do prasy internetowej (XXI -wiecznej) oraz przekazów z mediów audiowizualnych: klasycznych (radio, film, telewizja) i cy-

⁴⁸ *Historia kobiet. Źródła, metody, kierunki badawcze*, red. Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski, (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2022), 7.

⁴⁹ Marzec, „Herstoria”, 38.

⁵⁰ *Historia kobiet*, 7.

frowych (podcast, vodcast, streaming, blog, vlog, portale i serwisy internetowe). Wiele artykułów i materiałów naukowych można przeczytać online. Innym, ciekawym sposobem prezentowania wiedzy o regionie są blogi np. Kurpianka w wielkim świecie, prowadzony przez historyczkę Marię Weronikę Knoch oraz Irena Kuczyńska, przybliżający informacje zarówno historyczne jak również aktualności z powiatu pleszewskiego.

Badając dzieje kobiet, nie można zapominać o wykorzystaniu relacji mówionych, wchodzących w zakres oral history, a także o egodokumentach i intymistycie⁵¹. Ewa Kępa wyjaśnia:

Badania w ramach women's i gender studies wielokrotnie opierają się na analizie osobistych narracji kobiet. Narracje te przybierają formy: biografii, autobiografii, opowiedzianej i zarejestrowanej historii życia (life story), pamiętników, dzienników i listów. Indywidualne opowieści kobiet, interpretowane przez kontekst historyczny i kulturowy, postrzegane są jako dokumenty służące między innymi badaniu procesu konstruowania poczucia indywidualnej tożsamości rodzajowej (gendered self-identity), wyjaśnieniu relacji pomiędzy indywidualnością a społeczeństwem w kreowaniu i podtrzymywaniu norm rodzajowych oraz ujawnieniu dynamiki relacji władzy pomiędzy kobietami i mężczyznami⁵².

W kreacji wiedzy istotną rolę pełnią jakościowe metody postępowania badawczego. Szczególnie silną pozycję zyskały w obszarze interdyscyplinarnych badań feministycznych. Pozwalają one bowiem skupić się na osobistych przeżyciach kobiet, ich sfery prywatnej, cały czas będącej przedmiotem studiów naukowców i naukowczyń⁵³. W swojej pracy badawczej nie wykluczam tego rodzaju metod, chociaż wszystkie moje bohaterki już nie żyją. Staram się jednak przeprowadzić rozmowę w formie wywiadu z najstarszymi mieszkankami tego terenu, najbliższymi potomkiniami lub osobami w różny sposób powiązanych z nimi. Poprzez ich wspomnienia próbuję poznać badany przeze mnie świat kobiecej przeszłości i zrozumieć sytuacje, w których się znalazły. Doceniając znaczenie *Oral history* dla badań jestem jednak świadoma pewnych wad stosowanej metody. D. Kałwa podkreśla kluczową funkcję herstorii mówionej w dwóch wymiarach: kreacji nowej wiedzy o przeszłości poprzez wprowadzenie do kanonu nieznanych dotąd faktów przy zachowaniu reguł określonych przez dominujące paradygmaty badań historycznych oraz rekonfigurację pola badawczego⁵⁴. „W dyskusjach kolej-

⁵¹ Tamże.

⁵² Ewa Kępa, *Historie wydobyte z cienia. Autobiograficzne relacje starszych kobiet oraz Aneks (na który składają się biografie starszych mieszkank Bielska Podlaskiego, pomieszczony na płycie CD*, (Kraków: Wydawnictwo Universitas, 2012), 26-27.

⁵³ Tamże, 30-31.

⁵⁴ Dobrochna Kałwa, „Herstoria mówiona w Polsce. Kilka uwag o feministycznych projektach oral history”, *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej*, 11, (2021), 9-10.

nych generacji badaczy dziejów najnowszych powracają zatem zarzuty o niskiej wiarygodności relacji ze względu na mankamenty ludzkiej pamięci, tendencje do konfabulacji i subiektywizmu autorów wspomnień⁵⁵. Jako problem, któremu musi stawić czoło feministyczna historia mówiona wymienia wiarygodność informacji zawartej w wywiadach⁵⁶.

W procesie badawczym działam wielopłaszczyznowo. Z jednej strony są prowadzone przeze mnie intensywnie badania wśród mieszkanki omawianego terenu. Z drugiej zaś jest to pogłębiona analiza na nowo odkrytego materiału źródłowego, szczególnie egodokumentów. Na tym etapie badań, na uwagę zasługują *Wspomnienia* spisane przez uczestniczki powstania wielkopolskiego i strajku szkolnego⁵⁷ oraz notatki, uzupełniające wiedzę o swoich przodkiniach i przodkach (wpisujących się w kronikę wydarzeń przełomu XIX i XX w.)⁵⁸.

Chciałabym także podkreślić, iż podczas odkrywania historii kobiet kluczowym źródłem jest również niedoceniona do tej pory fotografia.

Sięgając po fotografię, należy mieć na uwadze, że choć nie jest ona sama w sobie dokumentem, to oznacza się walorami dokumentacyjnymi. Posiada swoistą wartość dokumentalną. Zdjęcia dokumentują nie tylko to, co gdzie się wydarzyło, lecz także i to, jak fotograf to wydarzenie postrzegał. Analizując zdjęcie, powinno się więc interpretować nie tylko treść danego ujęcia, ale odkrywać zakodowaną w uchwyconym kadrze autorską ocenę zdarzenia. Warto zatem odkryć dla potrzeb badawczych zarówno fotografie kobiet, jak i przez kobiety wykonane⁵⁹.

Dla zilustrowania, posłużę się przykładami cennych materiałów ikonograficznych, pozyskanymi w wyniku badań terenowych. Pierwszym z nich jest przechowywane w zbiorach rodzinnych Michałowiczów z Pleszewa zdjęcie kobiety – Franciszki Nowak z d. Michałowicz w mundurze powstańczej, będące jedynym fotograficznym świadectwem kobiecej aktywności w powstaniu wielkopolskim. Kolejny to zachowana fotografia z wizerunkiem przedsiębiorczyni Marii Łuczak na tle własnego sklepu. W prezentowanym ujęciu, nad drzwiami widnieje szyld

⁵⁵ Dobrochna Kałwa, „Historia mówiona w polskich badaniach dziejów najnowszych”, *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej* 7 (2017), 163.

⁵⁶ Kałwa, „Herstoria mówiona”, 11.

⁵⁷ Maria Radomska, *Garść wspomnień z Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 r. na odcinku Pleszewskim*. (rękopis w posiadaniu Biblioteka Kórnicka PAN); Wanda Grajewska, *Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego w Pleszewie*, Pleszew 1968 (rękopis w posiadaniu Biblioteki Uniwersyteckiej im. Adama Mickiewicza w Poznaniu); Maria Radomska, *Wspomnienia ze Strajku Szkolnego na terenie Pleszewa w latach 1902 r. Marii z Bociańskich – Radomskiej*. (rękopis w posiadaniu Muzeum Regionalnego w Pleszewie).

⁵⁸ Juliusz Kolipiński, *Wspomnienia, myśli i zmyślenia... (Pleszew 1910-1921)*, Warszawa 1984-1990 (rękopis w posiadaniu Doroty Makowskiej); Róża Kolipińska, *Rodzina mojego męża*, Warszawa, październik 1986 (rękopis w posiadaniu Doroty Makowskiej).

⁵⁹ *Historia kobiet*, s. 7-8.

z napisem *Kolonialwaren Geschäft Maria Łuczak*. Zdjęcie stanowi dowód na prowadzenie przez nią działalności gospodarczej. Dalej, niezwykle interesującym źródłem są pocztówki, wydawane przez Albinę Samulską (po ślubie Kolipińską), pełniące w pewnym sensie funkcje klucza do odczytania biografii prężnie działającej kobiety, prowadzącej księgarnię oraz skład materiałów papierniczych i galanteryjnych na rynku w Pleszewie⁶⁰. Warto też zauważyć, iż materiał ikonograficzny może stanowić potwierdzenie relacji ustnej lub zapisu źródłowego. Egzemplifikując, nie posiadając dokumentacji archiwalnej, uzyskując z prywatnych zbiorów rodzinnych podpisaną fotografię z wizerunkiem członkiń KGW Niniew oraz zeszyty notatkowe i legitymacje członkowskie, można było poświadczyć istnienie i działalność koła gospodyń wiejskich na terenie tej wioski.

Reasumując, pragnę podkreślić, iż odczuwam przymus utrwalenia pamięci o losach kobiet, tworzących historię ziemi pleszewskiej, z której się wywodzą moje przodkinie. Na początku badań wydawało mi się, że mamy do czynienia z milczeniem źródeł. Posługując się metaforami, w skonstruowanym przez historyków i regionalistów świecie, chciałam zauważyć kobiety, z zaświatów wysłuchać ich opowieści, poznać bliżej ich losy, a następnie poskładać je w jedną całość, by włączyć tę brakującą część herstoryczną do kroniki dziejów mojego mikroregionu. Na obecnym etapie badań, zdaję sobie sprawę, że nie wystarczy tylko wypełnić puste pola w historii lokalnej poprzez uzupełnione biografie kobiet, aktywnie wpisujących się w dzieje ziemi pleszewskiej. Trzeba dokonać dokładnej analizy wieloaspektowej działalności płci żeńskiej na tym terenie. Należy odpowiedzieć na pytania: z czego ta aktywność wynikała i co było przyczyną zatuszowania jej w czasach powojennych. Dlaczego w tak małej społeczności lokalnej, w której od wieków kobiety zajmowały ważne miejsce, nie zadbało o upamiętnienie ich zasług dla małej ojczyzny? Pozostaje mieć nadzieję, iż w toku dalszych badań uda się wszystko wyjaśnić...

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Biblioteka Kórnicka PAN
Radomska Maria, *Garść wspomnień z Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 r. na odcinku Pleszewskim*.

Biblioteka Uniwersytecka im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Grajewska Wanda, *Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego w Pleszewie*, Pleszew 1968.

⁶⁰ Witold Hajdasz, Marek Marciniak, Andrzej Przybysz, Arkadiusz Ptak, Adam Staszak, *Wędrowki po dawnym Pleszewie*, (Pleszew, 2009): 27, 42, 53, 54, 63, 79, 88.

Muzeum Regionalne w Pleszewie
Radomska Maria, *Wspomnienia ze Strajku Szkolnego na terenie Pleszewa w latach 1902 r. Marii z Bociąskich – Radomskiej*.

ZBIORY PRYWATNE

Kolipiński Juliusz, *Wspomnienia, myśli i zmyślenia... (Pleszew 1910-1921)*, Warszawa 1984-1990 (rękopis w posiadaniu Doroty Makowskiej).

Kolipińska Róża, *Rodzina mojego męża*, Warszawa, październik 1986 (rękopis w posiadaniu Doroty Makowskiej).

OPRACOWANIA

Bogucka, Maria. 2005. *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.

Broniszewice. *Monografia historyczna*, red. Janina Włodarczyk-Żak. 2013. Broniszewice: Stowarzyszenie na rzecz dzieci „Promyk w Broniszewicach.

Butler, Judith. 2008. *Uwikłani w pleć. Feminizm i polityka tożsamości*, przeł. Karolina Krasuska, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

Domańska, Ewa. 2022. „Zwroty badawcze w historii i innych naukach humanistycznych”. W: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, 218-235. Warszawa: PWN.

Głowacka-Penczyńska, Anetta. 2010. *Kobieta w małych miastach Wielkopolski w drugiej połowie XVI wieku i w XVII wieku*. Warszawa: Neriton.

Górny, Justyna. „Historia kobieca czy historia płci? Badania Karin Hausen nad dziejami porządku płci”, *Porównania. Czasopismo poświęcone zagadnieniom komparatystyki literackiej oraz studiom interdyscyplinarnym* 8 (2011): 61-72.

Gulczyński, Andrzej. 1988. *Kształtowanie się polskich organów władzy i administracji w powiecie pleszewskim w latach 1918-1919*. Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie.

Gulczyński, Andrzej. 1992. *Sylwetki zasłużonych pleszewian z okresu pruskiej niewoli*. Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie.

Hajdasz, Witold. Marciniak, Marek. Przybysz, Andrzej. Ptak, Arkadiusz. Staszak, Adam. 2009. *Wędrówki po dawnym Pleszewie*. Pleszew.

Historia kobiet. Źródła, metody, kierunki badawcze, red. Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski. 2022. Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy.

Jakimowicz, Teresa. 1981. „Elżbieta Działyńska”. W: *Wielkopolski Słownik Biograficzny*. Warszawa-Poznań.

Kałwa, Dobrochna. 2014. „Historia kobiet – kilka uwag metodologicznych”. W: *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. Krzysztof A. Makowski, 13-28. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.

Kałwa, Dobrochna. „Herstoria mówiona w Polsce. Kilka uwag o feministycznych projektach oral history”, *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej* 11 (2021): 8-20.

Kałwa, Dobrochna. „Historia mówiona w polskich badaniach dziejów najnowszych”, *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej* 7 (2017): 164-183.

Kałwa, Dobrochna. „W stronę historii gender”, *Rocznik Antropologii Historii* 4 2 (2014): 7-10.

Kąsinowska, Róża. 2006. *Gołuchów. Rezydencja magnacka w świetle źródeł*. Gołuchów: Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie.

Kępa, Ewa. 2012. *Historie wydobyte z cienia. Autobiograficzne relacje starszych kobiet oraz Aneks (na który składają się biografie starszych mieszkank Bielska Podlaskiego, pomieszczone na płycie CD)*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.

Kulak, Teresa. 2019. „Uwagi o rozwoju badań nad przeszłością kobiet polskich w XIX i XX w.” W: *Historia kobiet czy historie kobiet*, red. Ewa Chabros, Agnieszka Klarman, 11-28. Wrocław-Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.

Kłakulak, Magdalena. 2010. *Żegocin. W tyglu historii i codzienności*. Żegocin: Ośrodek Kultury w Żegocinie.

Kozak, Adam. 2020. *Pleszew w późnym średniowieczu i u progu epoki nowożytnej (koniec XIV–początek XVI wieku)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Lerner, Gerda. „Placing Women in History: Definitions and Challenges”, *Feminist Studies*, 3 (1975): 5-14.

Majewski, Jan. 2009. *Apteka pod Orłem w Pleszewie*. Łódź: Wydawnictwo Bez Recepty.

Makowski, Artur. 2022. *Życie codzienne mieszkańców Pleszewa w drugiej połowie XVIII wieku*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydawnictwo Miejskie Posenania.

Makowski, Krzysztof A. 2014. „Garść refleksji na temat przeglądu stanu badań nad dziejami kobiet w Polsce i kształtu przyszłej syntezy”. W: *Dzieje kobiet w Polsce. Dyskusja wokół przyszłej syntezy*, red. Krzysztof A. Makowski, 181-190. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.

Marzec, Lucyna. „Herstoria żywa, nie tylko jedna, nie zawsze prawdziwa”, *Czas kultury* 5 (2010): 35-43.

Niesiołowski, Kazimierz. 1938. *Szkice i sylwetki z przeszłości Pleszewa*. Pleszew: Nakładem autora. Czcionkami drukarni Kazimierza Sieradzkiego.

Nikliborc, Agnieszka. 2011. „Nieodkryte historie życia polskich kobiet. Teoretyczne i metodologiczne znaczenie kobiecych biografii dla gender studies”. W: *Kalejdoskop genderowy: w drodze do poznania płci społeczno-kulturowej w Polsce*, red. Krystyna Słany, Beata Kowalska, Magdalena Ślusarczyk, 73-94. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ozdowski, Stanisław. 2019. *W kręgu rodzinnym. Z dziejów rodziny Ozdowskich*. Poznań: Drukarnia i Wydawnictwo PRODRUK.

Perrot, Michelle. 2009. *Moja historia kobiet*, przeł. Marta Szafrąńska-Brandt, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

Piotrowska, Magdalena. 1998. *Agnieszka Baranowska*. W: *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej ziemi kaliskiej*, red. Hanna Tadeusiewicz, t. 1. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Podczaska, Katarzyna. 2018. „Antonina Czarna (1885-1967). Z pomocą rannym żołnierzom”. W: *Udział ziemian Wielkopolski Południowo-Wschodniej w powstaniu 1918-1919 roku. Studia i materiały Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy*, t.4, red. Marek Jaeger, Katarzyna Podczaska, 214-220. Dobrzyca: Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy.

Scott, Joan Wallach. 1988. „The problem of Invisiblity”. W: *Retrieving Women's History: Changing Perceptions of the Role of Women in Politics and Society*, red. S.J. Kleinberg. London Paris: Berg/Unesco.

Słupianek-Winkowska, Agnieszka. „Działalność Gołuchowskiego Centrum Kultury Zamek jako przykład wspierania regionalizmu w środowisku lokalnym”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 22 (2022): 73-85.

Solska, Ewa. 2022. „Specyfika i granice myślenia naukowego”. W: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. Ewa Domańska, Jan Pomorski, 50-70. Warszawa: PWN.

Stępiak, Milena. „Anna Tęczyńska i mieszkańcy Pleszewa w latach 1520–1550”, *Rocznik Pleszewski* 2013 (2014): 164–183.

Suchocka-Gajewska, Elżbieta. „Wspomnienia o moim domu rodzinnym w Pleszewie”, *Rocznik Pleszewski* 2006 (2007): 43-50.

Tkacz-Janik, Małgorzata. *Zeszyt do herstorii dla początkujących*, (Katowice: Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, bdw.)

W hołdzie pleszewianom bohaterom niepodległości, red. Andrzej Szymański. Pleszew: Pleszewskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum Regionalne w Pleszewie, 2018.

Wędzki, Andrzej. 2007. *Działyńska Elżbieta zw. Izabellą*. W: *Słownik Biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t.3, red. Danuta Wańka. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Wojcieszak, Roman. „Światła niewiasta z Marszewa”, *Południowa Wielkopolska* 2 (1965).

Woolf, Virginia. 2019. *Własny pokój*, tłum. Agnieszka Graff. Warszawa: Osnova.

INNE

Agnieszka Słupianek-Winkowska, *Historia i herstorie naszych małych ojczyzn w świetle badań na obszarze ziemi pleszewskiej (doświadczenia osobiste)*, przygotowane do druku publikacji pokonferencyjnej nt. „Regionalizm w dobie przyspieszenia technologicznego, politycznego i społecznego”.

Agnieszka Słupianek-Winkowska, *Różne formy zaangażowania kobiet w odzyskanie niepodległości na przykładzie odkrytych herstorii z ziemi pleszewskiej*, przygotowane do druku publikacji konferencyjnej poświęconej aktywności kobiet w latach 1831-1923.

Zespół Szkół Publicznych nr 3 w Pleszewie, „Amicus. Gazetka szkolna. Wydanie specjalne” 1, (2002).

NETOGRAFIA

Halak Mateusz, *Ławka nr 4*, Ławka numer 4 - Kultura u Podstaw, [dostęp: 27.09.2023].
Irena Spychała, *Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@2020*, Irena Spychała - CSW2020, [dostęp: 27.09.2023].

Kmoch Maria Weronika, *Sylwetki: Maria Ludwika Joanna Józefa z Krasińskich Czartoryska (1883–1958)*, Kurpianka w wielkim świecie: SYLWETKI: Maria Ludwika Joanna Józefa z Krasińskich Czartoryska (1883–1958) (kurpiankawwielkimswiecie.pl), [dostęp: 27.09.2023].

Przybyszewska Alicja, *Agnieszka Baranowska, Wielkopolski Słownik Pisarek*, Agnieszka Baranowska | Wielkopolski Słownik Pisarek | Fandom, [dostęp: 01.07.2023].

KILKA UWAG O SPECYFICE BADAŃ NAD HISTORIĄ KOBIET ZIEMI PLESZEWSKIEJ NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU ORAZ W DOBIE II RP

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zaprezentowanie stanu badań dotyczącego wieloaspektowej aktywności kobiet na obszarze ziemi pleszewskiej na przełomie XIX i XX w. oraz w dobie II RP. W pierwszej części skrótowo przedstawiono nurty badawcze nad przeszłością kobiet w Polsce i na arenie międzynarodowej oraz dokonano przeglądu terminologii. Następnie, próbowano usystematyzować wiedzę na temat dziejów kobiet w powiecie pleszewskim. Ostatni podrozdział stanowi raport z dotychczasowych badań. W tym celu wyszczególnione zostały analizowane źródła, metody i kierunki badawcze, z uwzględnieniem wszelkich trudności i wyzwań, którym musi sprostać historyczka/regionalistka w procesie odzyskiwania lokalnej herstorii.

SŁOWA KLUCZOWE

Historia kobiet, herstoria, metodologia, źródła historyczne

SOME REMARKS ON THE RESEARCH PECULIARITIES ON THE WOMEN'S HISTORY OF PLESZEW LAND AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES AND IN THE ERA OF THE SECOND REPUBLIC OF POLAND

ABSTRACT

The purpose of the article is to present the state of research on the multifaceted activity of women in the Pleszew area at the turn of the 19th and 20th centuries and in the era of the Second Republic of Poland. In the first part, the research currents on women's past in Poland and internationally are briefly presented and terminology is reviewed. Then, an attempt was made to systematize the knowledge of the history of women in the Pleszew District. The last subsection is a report on previous research. For this purpose, the analyzed sources, methods and research directions are detailed, taking into account all the difficulties and challenges faced by the historian/regionalist in the process of recovering local herstory.

KEYWORDS

Women's history, herstory, methodology, historical sources